

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּנָּצַר לוֹ וַיַּחֲזֵן אֶת הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת
הַצֹּאן וְאֶת הַבְּקָר וְהַגְּמָלִים לְשָׁנֵי מַחֲנֹת. וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא
עֲשׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָת וְהִפְּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר
לְפִלִּיטָה. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לְהִי אָבִי אַבְרָהָם וְאֶל־לְהִי אָבִי
יִצְחָק (ל"ב, ח"י)

יש להקשות: כאשר יהודי נמצא בעת צרה, לא עלינו – לכל לראש הוא מתפלל לקב"ה שיציל אותו מהצרה, ורק אחר-כך הוא עושה את הפעולות הדרושות על-פי הטבע – הכנות למלחמה וכדומה. מדוע איפוא פתח יעקב תחילה בהכנות למלחמה ("ויחזן את העם אשר אתו... והיה המחנה הנשאר לפליטה"), ורק אחר-כך התפלל לה'?

כדי להסביר זאת יש להקדים קושיא נוספת – על דברי יעקב "אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה"³⁴: אמנם מובן שחציית המחנה לשניים מגדילה את סיכוייו של מחנה אחד להינצל, אבל מניין נובע הביטחון המוחלט בדבר, כמשתמע מדבריו המוחלטים של יעקב "והיה המחנה הנשאר לפליטה"?

אלא שקושיא אחת מתורצת בחברתה:

בטחונו של יעקב בהצלתו היה על סמך הבטחתו של הקב"ה ("שתי הבטחות הבטחתני... 'ושמרתך בכל אשר תלך', ובבית לבן אמרת לי 'שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך'³⁵).

ומאחר שהבטחות אלו התייחסו רק לשמירה על יעקב ובני ביתו, ולא לשמירה על נכסיו של יעקב – הקדים יעקב וחצה את מחנהו לשניים:

34. ראה במפרשי רש"י: ספר זכרון, גור אריה, מהרש"ל, דברי דוד, ועוד.

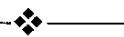
35. רש"י בפסוק יו"ד.

מחנה אחד – יעקב ובני ביתו, שעליהם חלה הבטחת הקב"ה; ומחנה שני – הצאן, הבקר, הגמלים והרועים, שביחס אליהם לא היתה הבטחה כזו³⁶.

זוהי משמעותם של דברי יעקב "אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה": גם אם יצליח עשו להכות את המחנה של הרכוש והנכסים – ודאי הדבר שמחנה משפחת יעקב יישאר לפליטה, שהרי עליו חלה הבטחת ה'.

ורק לאחר שהפריד את משפחתו מנכסיו, ובכך יצר מחנה שעליו חלה הבטחת הקב"ה – פנה להתפלל אל הקב"ה שיקיים הבטחה זו, כך שגם אם מחנה הנכסים ייפול בידי עשו, יישאר מחנה המשפחה לפליטה.

(לקו"ש חט"ו ע' 268 ואילך)

אוצר החכמה

יא

וַיֹּאמֶר אִם יָבֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִכָּהוּ וְהָיָה
הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפִלְיָטָה (ל"ב, ט)

"התקין עצמו לשלושה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה. לדורון – 'ותעבור המנחה על פניו'; לתפילה – 'אלוקי אבי אברהם'; למלחמה – 'והיה המחנה הנשאר לפליטה'" (רש"י)

יש לשאול: מדוע נקט רש"י בלשון "התקין עצמו", ולא בלשון הרגילה יותר – "הכין עצמו"?

36. יש מפרשים (רבינו בחיי, וכן בתרגום יונתן בן עוזיאל לג, ב), שהחלוקה היתה בתוך משפחת יעקב עצמה.

אבל מפשט הכתובים עולה שהחלוקה היתה בין משפחת יעקב, שהיתה במחנה אחד, ובין הרכוש כולו שהיה במחנה שני (וכן פירשו האברבנאל, העקידה והאלשיך). ולכן, כשהעביר יעקב את כולם במעבר יבוק, העביר תחילה את בני משפחתו, שהיו במחנה אחד, ולאחר-מכן חזר להעביר את המחנה השני, שכלל את הרכוש וכמפורש בפסוקים כג-כד: "ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת

ויש לומר:
אוצר החכמה

הביטוי "הכין עצמו" מתאים כשמדובר בפעולה שהאדם נוטה לבצע מלכתחילה, אלא שהוא זקוק להכנה לשם כך; ואילו הביטוי "התקין עצמו" מתאים לגבי פעולה שהיא נגד טבעו או רצונו של האדם, ועם זאת הוא מתגבר על נטייתו השלילית כלפיה ("התקין" – מלשון תיקון ושינוי), ומכין את עצמו לבצעה.

בהתאם לכך ניתן לפרש את הסיבה לכך שרש"י נקט לשון זו – בשני אופנים:

(א) כל אחד משלושת הדברים הללו היה מנוגד לרצונו הטבעי של יעקב, והיה עליו להתגבר על נטייה זו ו"להתקין את עצמו" כדי לעשותם:

דורון – על-פי פירוש רש"י³⁷ "אף הוא היה שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה", והיה עליו להתגבר על כעסו ולהתקין את עצמו לשליחת הדורון;

תפילה – על-פי דברי רש"י שיעקב "ירא, שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא, ויגרום לי להימסר ביד עשו"³⁸, ועם זאת התגבר על חשש זה והתפלל לקב"ה בזכות אבותיו ("אלוקי אבי אברהם");

מלחמה – שהרי יעקב מטבעו פחד מפני המלחמה, כפי שנאמר לפני-כן³⁹ "ויירא יעקב מאוד וייצר לו", "ויירא – שמא ייהרג, וייצר לו – אם יהרוג הוא את אחרים", ועם זאת התגבר על פחד טבעי זה, והתקין את עצמו אף לאפשרות זו⁴⁰.

שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבור את מעבר יבוק", ולאחר מכן שוב "ויעבר את אשר לו" – "הבהמה והמטלטלים" (רש"י שם).

37. לקמן פסוק כב.

38. רש"י לקמן פסוק יא.

39. פסוק ח ובפרש"י.

40. לפי ביאור זה יובן מדוע מביא רש"י את ההכנה למלחמה לבסוף, בעוד שבסדר הפסוקים הפסוק "והיה המחנה הנשאר לפליטה" (שאותו מביא רש"י בקשר למלחמה) הוא המוקדם מכולם – כי ההכנה לפעולה זו היתה הקשה ביותר, מאחר שהיא היתה כרוכה בסכנת חיים. ובחשש כפול: שמא ייהרג ושמא יהרוג אחרים.

(ב) באופן טבעי, כל אדם נמצא, בכל זמן שהוא, במצב נפשי אחד, ופועל מתוך תנועה ונטייה אחת. הימצאות בכמה מצבים נפשיים מנוגדים, כמו רגש של אהבה ורגש של יראה, בעת ובעונה אחת – מנוגדת לטבע האדם.

ואילו בנפשו של יעקב שררו באותו זמן שלוש תנועות מנוגדות:

מחד – התכונן יעקב למשלוח הדורון, שהוא ביטוי ליחס של קירוב וחסד כלפי עשו; מאידך – הכין את עצמו למצב של מלחמה, שהיא ביטוי לריחוק וגבורה; ונוסף על שתי תנועות מנוגדות אלו, ששתיהן מבטאות יחס לאדם (עשו) – עסק יעקב גם בתפילה לקב"ה.

ולכן היה יעקב צריך "להתקין עצמו", כדי ליצור בנפשו את האפשרות למצב בלתי-טבעי זה של שלוש תנועות ונטיות מנוגדות בעת ובעונה אחת.

אור"ח 34567 יג

הערה

*

מכל האמור יש ללמוד הוראה בעבודת ה':

כאשר יש צורך להציל ילדים יהודיים מדרך חינוך קלוקלת, דרכו של עשו – אין להסתפק בעשייה על פי הטבע והנטיות האישיות בלבד, אלא על האדם "להתקין את עצמו" כדי להשתמש בכל אופני הפעולה האפשריים, גם אלו המנוגדים לטבעו.

(לקו"ש חט"ו ע' 268 ואילך)

יב

כִּי בְּמִקְלֵי עֲבָרְתֵי אֶת הַיַּרְדֵּן תַּזְה (ל, יא)

"לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה, אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה: נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן" (רש"י)

שני הפירושים שבדברי רש"י נראים מנוגדים זה לזה לחלוטין: לפי הפירוש הראשון – התיאור "כי במקלי עברתי את הירדן" מבטא את עוניו